

מאמר על אודות דרשות חז"ל, לר' אברהם בן הרמב"ם ז"ל

נעהק מלשון ערבי ללה"ק *

השכל הרוע בהם ולא יבצר מהם מוימה הם מקום החכמה, כענין שאמרו על תבונתם בעלי החלמוד וסיעתם לבן של ראשונים כפתחן של אולם ושל אחרונים אפילו כמחט סידקית. וזה הענין ותכליתו יתבאר בשער השני בצר היעב:

(מצאתי כחוב לרב ר' אברהם בן הרב רבינו משה ז"ל בספריו שהביר בלשון ערב שקראו כתב אלספייא"ו דברים אלה שיש בהם חועלת גדולה למה שאני נרין להם להעתיקם ללה"ק. חזי לי וארין):

דע כי כל הנמלה בחלמוד וולתו מחבורי החכמים ז"ל בעלי מדרשות והמעשיות. דברי הפסוקים הנמלאים

בידיו עשה מעשים ונעלמים מעיני כל ההוגים בחלמוד ורובי המפרשים לא שלחו בהם ידם ולא באה נפשם בסודם. ואבי מורי ז"ל השב לחבר ספר בפירושים כאשר זכר בתחלת פי' המשנה, ולבסוף נטה מעליו, ויירא משה מגשת אליו, כאשר אמר בתחלת המורה: ואני אחר פטירתו פירשתי בעינין זה מעט קט ולא נביתי מפני שנחשקתי בחבור הספר הזה. כי ראיתי חועלתו גדולה ונאמנה מהתחלת הראשונה. אעפ"כ אני מעיר לכך ורעיוןך. ואחיה פקח עניך על הדרך הזה שדברו החכמים בדרשות הנמלאות להם. וממנו כונתם חכה לופה ויהיה לך לאלהים. ואחיה חסיה לי לפה. וזוה החלט נפשך מלהלעיג על דברי החכמים או מלספור באמת דבריהם. או משחשוב שהם מעשה יוסים כאשר נעשה לנביאים. וכי כן יעשה לכל חכם וחסיד. וש"אין הפרש בין קריעת ים סוף למשה וליונאי מלרים. ובין עליית הירדן לאלישע ולאליהו. או לאחד זולת אלו. וכל זה תחסיב כשקח אותם הדרשות על פי פשוטן. או על פי הנראה מהם לכתחלה בעינין הראשון. וזו היה בנו להורות שיש מדרשות ומעשיות שיש להם ענין פנימי נסחר חוץ מהענין החיצוני הנראה. וכ"ש כמה שגלה אבא מורי ז"ל בחבוריו מהם. לולי כי חפצי ורצוני להוסיף ביאור ולהודיעך מעשים בחלוק ענייניהם שאני מחלק לך בקרבן. ובמשלים

ראיתי לפרש דברי השמות ועניינים בספר הזה והם הדרשות והמעשים והאגדות, ואומר לשון דרשה הוא בקשת ענין וחקירתו לבוא עד תבונתו מלשון וחקרת ודרשה, כלומר הדבר שנתקד בו בעינין ויודע וידרש וימלא כי הוא הנקרא דרש. וזה הכלל כל מאמר שהוא פי' פסוק או נסמך לפי פסוק בדרך מדרכי הדרש או ביאור עניינים מן העניינים שיהיה חוץ למשפטי התורה ודיני האסור והמוחר וחייב ופטור עמא וטהור וכשר ופסל הוא יקרא דרש; לשון מעשה כל דבר וענין שאירע שנעשה מלשון עשה יעשה, וחועלתו למצין שמורה ועדונה ראה מעשה וזכר הלכה. ולשון הגדה מלשון הגיד לך דרש מה טוב שהם מגידים מאורעות שאירע וקרויב הוא עניינו לענין המעשה אלא שיש ביניהם הפרש כי המעשה יגיד דבר הנעשה בימי המגיד או בימי אדם ידוע וזכר, ואגדה תגיד דבר שאירע בלי להבין בעינין זה וזה כשחבנו. ואם יעלה על דעתך לומר הואיל ועניינים אלו תורות גדולות ונאמרות לכל בעלי עינים וראשם מגיע השמיעה ומדוע המשנה לא דברה בהם ולא מצינו בה דרש ואגדה ומעשים הם כי אם דרש וידי משה כבדים ברה"ה, ובחתימת מעשה חוגי המעגל ולא שני? השוובה: דע כי רבינו הקדוש וסיעתו לא נחכונו לבאר במשנה הדברים שהם ידועים ומבוררים בעינין אע"פ שאותן דברים נריכים ביאור גדול לבאים אחריו, והראיה לזה שאיך מולא במשנה שמות עשה לקרא ק"ש בליה וציוס ובערבית ושחריה. וכן איך מולא בעינין שבת שאסור לעשות בו מלאכה שזה ביאורו גלוי וידוע מהיוצו לריך ביאור. אכן דבר מאומה קורין את שמע בערבית ובשחריה וכ"ה מנין אבות מלאכות מ' חסר אחת וכו'. וכן לא הולך לדבר בעינין מפניי האמונה ולא בחכמה אחרת ולא באחד שעריה מפני שפשוט היה לבני דורו וידוע וחלון בית

* הכת"י הוא כמלא בין אגרי הפסוקים של הרב ר' דוד אפינכהיים מונחק מלשון ערבי ולא כרוב שם המעתיק:

אגרות הרמב"ם

מא

אמשל לך בזה הפרק. וראיתי להקדים תחלה הקדמה זו:

דע כי אתה חייב לדעת, כל מי שירצה להעמיד דעה ידועה, ולישא פני אומרה, ולקבל דעתו בלי עיון והבנה לענין אוחו דעת אס אמת אתה אס לא, שזה מן הדעות הרעות, והוא נאטר מדרך החורה וגם מדרך השכל. ואינו ראוי מדרך השכל מפני שהוא מחייב גרעון וחסרון בהחבונות מה שצריך להאמין בו. ומדרך החורה מפני שנוטה מדרך האמת ונוטה מעל קו הישר. אמר השי"ת לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בלדק תשפוט וגו'. ואמר לא תכירו פנים במשפט וגו'. ואין הפרס בין קבלת אוחו דעת להעמידה בלא ראייה, או בין שנאמין לאומרה ושאל לו פנים ונטען לו, כי האמת אחו בלי ספק, מפני שהוא אדם גדול הימן וכלכל ודרדע. שכל זה אינו ראייה אבל אסור. ולפי הקדמה זו לא נתחייב מפני גדול מעלת חכמי החלמוד ותכונתם לשלימות תכונתם בפי החורה ובדקדוקיה ויושר אמריהם בביאור כלליה ופרטיה, שנטען להם ונעמיד דעתם בכל אמריהם ברפואות ובחכמת הטבע והחכונה. [ולאמין] אוחן כאשר נאמין אוחן בפי החורה שחכמיה חכמתה בידם, ולהם נמסרה להורות לבני אדם, כענין שנאמר על פי החורה אשר יורוך וגו'. אתה רוצה החכמים במה שלא נחבר להם מדרך סדרתם ומשאלם ומתנם אומרים האלהים! אילו אתה יושע בן נון לא יצית' ליה. כלומר לא הייתי מאמין ביה ואע"פ שהוא נביא כיון שאין בידו יכולת להודיע הענין בכוונה מדרך הסברה והמשאל והמתן והדרכים שבהם יתן החלמוד להדרש. ודי בזה ראייה ומופת ולא נעטען להם עוד, כיון שאנחנו מוואים להם אומרים שלא נתאמת ולא נתקיימו בגמ' דברי הרפואות, ונענין תקומה שאמרנו שמוע להפיל הנפלים שלא נתאמת, וכיוצא בזה עניינים רבים שדברו פ' שמונה שרצים במס' שבת ובתקומות אחרך דברים שבהו אוחס הצוחנים ושמעו ביניהם וסמנו הם עליהם ולא יורה על אמתת עיון רופא אחי ולא שכל:

שלא ישהה אוחס. וכן אין לנו לטעון לאריסטו ולומר הואיל וארון חכמי הפילוסופים הוא והקיום מופתים אמתים על מציאות הבורא יח', וכיוצא בזה מהדברים אמתים שבאו במופת ופגעו דרך האמת, כי כן מלא האמת באמונת קדמות העולם, ושאין הבורא יח' יודע הפרטים וכיוצא בזה. ולא להכנישו ולומר הואיל וטעה באמונת אלו, כי כן טעה בכל אמריו. אבל יש לנו ולכל נבון וחכם להצבוק כל דיעה וכל מאמר, על דרך שיש להצבוק אוחה. ולאמת ולקיים מה שראוי לקיים. ולצטל מה שראוי לצטלו. ולעמוד מלפסוק הדין בזה שלא הוכרע האחד משני הפנים, אמרו מי שאמר: כאשר אנו רואים אוחס ז"ל שאמר אס הלכה נקבל ואס לדין יש חשובה. וכן הם עושים בזה שלא הוכרע האחד משני הפנים שמעמידים אוחו באמרם בו חיקו, וחרים להם מדעת שנתאמת להם באמרם בהרבה מקומות חור בו ר' פלוני מדבריו. חור בהם להורות כדברי ב"ש. וגדול מזה בהוראתם ובהבנתם דרך המשפט אמרו אוקי רבא אמורא עליה ודרש ואמר דברים שאמרת בפניהם טעות הם בידי. ועניינים אלו וכיוצא בהם אין להבינם ולהצבוק אוחס מפני שהיה גדול העלה והחכמה אלא מפני הראיות והמופתים שיש עליהם. וכן אמר אבא מורי ז"ל ביאורה. והוא דבר מבורר וענין קל בעיני כל נוטה מעל תאות גופו. וראיתי להביא כאן מאמר שאמר ז"ל ואבארו לך כדי שיחייב ויחזקל בדעתך ההבנת האמת והודאתם עליו אמרו מי שאמר: אמרו ז"ל בגמ' דפסחים. ח"ר חכמי ישראל אומרים גלגל קבוע ומולות חורים וכו'. עד אמר ר' נרשיס דבריהם שציוס מעינות וננייס ובלילה מעינות רוחחים. ועתה שמע פי' המימרא ח"ר, לדעת חכמי ישראל שגלגל קבוע ועומד ולא יתנדד ולא יחטוע והכוכבים והמולות הם הנעים והגדים, ולאחמי אומות העולם שגלגל נע ונד והכוכבים והמולות אין להם חנועה, אך הם כמסורות נעושים וגעים בחנועות הגלגל ולא מעלים להשיבם על דעת חכמי אומות העולם ולומר. שגלגל קבוע, שהרי אנו רואים מולות הקטנים השמאלי מהם והימני שלא ימצא לעולם השמאלי בימין ולא הימני בשמאל אלא עומדים במקומם ולא יוזזו משם, הוא שאמר חז"ל משולם לא נראית עגלה בדרוס, ולא עקרב בצפון וכו'. אוח לא יחמיבו בה אומות העולם, אלא באמרם כי סבה הגלגל וחנועותו הוא מן הצפון לדרוס או מן הדרוס לצפון, אבל בהיותם סוברים כי תנועת הגלגל העליון הוא ממזרח למערב,

אומות העולם לחכמי ישראל. ובאמת נקרא אדון זה רבינו הקדוש, כי האדם כשישליך מעל פניו הסקר ויקיים האמת וכיריעו לאמתו ויחזור בו מדעתו כשיחבצר לו הפכה אין ספק כי קדוש הוא. והנה נחברר לנו כי החכמים ז"ל אינם מעיינים הדעות ולא מביטין אותם, אלא מלך אמתיתם ומלך ראייתיהם, לא מפני האומר אוחז ויהיה מי שיהיה. ואחר הקדמה אומר ומתקן אשאל עור על החבונת האמת, כי כל הדרשות הנמלאים בדבריהם ז"ל בחלמוד ובשאר מקומות מחללקות לחמשה חלקים:

החלק הראשון מחלקי הדרשות החמשה הם דרשות על פי פשוטן לא נחטון בהם דבר

אחר זולת הפשט והנראה בעיני ההוגים. והחלק הזה עם היוצו מבורר ואינו לריך דמיון אודיעך דמיונו לחוספות ביאור. והוא כעין מה שאמרו במס' ברכות ח"ר יוחנן משוס ר' שמעון בן יוחאי אסור לאדם שימלא שחוק. פיו בעולם הזה שנאמר אז ימלא שחוק פינו וגו': והחלק השני הדרשות שיש חיצון ופנימי. והכוונה היות העיני הפנימי ולא העיני החיצון

הפשט. ושמו לו עיני חיצון הפך עיני הפנימי לחועלת גדולה, כבר החבאר רובם חבל לא כלם במורה הנבוכים ובפירוט המטה. ודמיון החלק מה שאמרו בגמ' דענית אמר ר' אליעזר עמיד הקב"ה לעשות מחול לנדיקים בג"ע והוא עומד ציניהם, וכל אחד ואחד מראה בחלבע, שנאמר ואמר ציוס ההוא הנה אליהו זה קיונו לו וגו':

הנה פשט דרש הזה ירחיק כל בעל שכל וכל בעל אמונה מלהאמינו. והעיני האמתי שנחטון עליו ר' אליעזר שסכרן של נדיקים המכרים לחיי עולם הבא, הוא השגתם מהשם ית' מה שלא היה משיגים בעולם הזה בשום פנים, וזה חכלית הטובה שאין למעלה ממנה. והמשיל שמחת ההשגה היא כשמחת מחול. וכן דמה שמחת כל אחד ואחד מה שלא היה יכול להשיג חלה ממנו ית' באמרו, וכל א' וא' מראה עליו בחלבע. והביא רמיה על המלעת הנפש המשכלת מן האף והסחה בעו"ה באמרו וישיעו, והביא רמיה על הסדר והכבוד האמת שישנו אז לנדיקים באמרו נגילה ושמחה בישועתו. וזה חכלית בקצרות לשון ושליומת עיני ימפי דמיון והוראת עיני נכבדים ורבים במלות קצרות ודברים מעטים. ובוה תשבו לכל כיונא בזה: החלק השלישי דרשות שאין להם עיני פנימי אלא כוונת אמרם דרך פשוטם בלבד.

ונגלה המלות ממערב למורה, ימלא כי עגלה בלפון ועקרב בדרוס ולא חזו ממקומם, ולא יראה השמאלי ימיני ולא הימיני שמאלי, כאשר נודע למי שהבינו בזה העיני והציין בעיני החכונה. כי אין ספק כי רבי בהשיבו עליהם, שחשב כי סברתם היתה שחונעת הגלגל צין הלפון והימין, יראה תשובתו מעולם לא ראינו וכו'. ורב אחא הביא ספק על תשובה זו ואמר כי למא כי סנא דריחיא וכי צורא דדשא, ר"ל ואלו הגלגל בכללו יחונע המלות עומדת במקומה והגלגל סובב בחוך הטובה, כאשר תמיד הרחיים בחוך הכלי הסובב אותה, והעך העומד בחוכה קיים ועומד במקומו, כן יהיה הגלגל סובב ועונת המלות עומד ישמור מקומו ולא ינוד השמאלי והימיני המזרחי והמערבי וכו' פי' כי סנא דריחיא, ופי' כי צורא דדשא, ר"ל כאשר יסוב ינוד הדלת על מקומות שהציר סובב כאשר חסוב הדלת על צירה שערך הדלת סובב ומשתנה מקומו, והציר עומד ולא ינוד. והאמת כי זה רחוק ויותר רחוק מגלגל קבוע ומלות חזרים ואין צורך לכל זה כיון שנחברר שחונעת הגלגל צין פלתי מורה ומערב כאשר בארנו. ואמר בסוף הברייתא חכמי ישראל אומרים ציוס חמה הולכת למטה מן הרקיע ובליה למעלה מן הרקיע. ודעה זו בלי ספק דבוקה לגלגל קבוע ומלות חזרים. וחכמי אומות העולם אומרים ציוס חמה מהלכת למעלה מן הארץ, ובליה למטה מן הארץ. ודעה זו בלי ספק דבוקה לגלגל חזר ומלות קבועים. וכאשר שמע ר' הדברים האלה שהם חולאות מן ההקדמות שחלקו בהם חלה, הכריע דעה חכמי אומות העולם בראיה זו. שאמר נראים דבריהם שציוס מעינות אונים. ובליה מעינות רוחחים. והנה זה עם היות רמיה זו רפה וחלושה כאשר אחת רואה. ועמה החבוק מה שהורונו בצרייתא זו, ומה יקר עינינו שלמדו. כי רבי לא הביט בדעה אלו אלא מדרך הראיות בלי להשיג על לב ללא לח"ן ולא לחכמי אומות העולם. והכריע דעה חכמי אומות העולם מפני רמיה זו שחשב כי היא רמיה מתקבלת, שציוס מעינות אונים ובליה מעינות רוחחים. והחבוק הכמת זה הסוד כי רבי לא פסק כדעה חכמי אומות העולם, אלא שהכריע דעה מדעה שיקול הדעה בראיה שוכרנו. וזה שאמר נראים דבריהם, הוא מלה מורה על הכרעה. ואלו נחברר לו בודאי וברמיה שגלגל חזר ומלות קבועים היה פוסק הלכה כמותם, כאשר עשו זולתו מן החכמים ז"ל בדעות אחרות, ואמרו נלמו חכמי

אגרות הרמב"ם

מב

אלא שדיעות פשט דרשות אלו והצבונותו קשה מאוד על רובי המעיינים עד שלא יובן, ואם יובן תהיה חכונה ענייני חסירה או שלא כראוי, ולפעמים יראה מרוב דרשות החלק הזה הפוך נווחם לקושי העניינים והשתחפות המלות ההם ונאמרו בשיחוף על שני העניינים, וזה החלק בקושי ובהסחרו קרוב לחלק שלפניו אך במקלח מקומות יותר קשה ונסחר, לכן צריך להזהר בו ושלא יפסוק פי' בזהרה פן יבוא לטעות וללכת מן הדרך. ודמיון חלק זה מה שאמרו בגמרא בברכות לעולם ירגיו אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר רגו ואל תחטאו, ואם נלחו מוטב ואם לאו יקרא ק"ש שנאמר על משכבכם, ואם נלחו מוטב ואם לאו יזכור יום המיתה שנאמר ודמותו שלה. הנה כי זה לא נחכון אלא פשוטו אך הצבונת הפשט קשה מפני כי הוראות יצר טוב ויצר הרע נעלמות, והסבות שזכר קשה להבין, ואני אשרף להבין כדי שחשוב כל כיוצא בו על זה. ואומר כי לשון ירגיו ר"ל להמשיל ולהשליט יצר טוב הוא הדעת, ויצר הרע הוא תלות הגוף וכיוצא בה. וכוונת הענין שיש לו לאדם להמשיל ולהשליט, דעתו על הנחת גופו, ויעלה זה במחשבתו חמדי, ואם די לו בזה להכנעת תאוותיו מוטב ואם לאו יוסיף על המחשבה ויהגה ויבא ויזיל בשפתיו פסוקים ומלות שייכשעוהו ויזכירוהו הכנעת התאוה וימנע מחשבתו ללכת ולהרהר בדבר אחר, ויקרא ק"ש ויחבון עיניו ושיבנו אל לבו, ויחד ק"ש לשני הסבות, האחד הוא הרפה והחלש מפני שאמר הכתוב על משכבכם ובק"ש נאמר ובשכבך, והוא גזירה שזה ובמלות על דרך סברות. והשני הוא החזק מפני שבק"ש זכרון גדולה חכלית יצר טוב והייחוד והאהבה והעבודת וקס ושלם והכנעת יצר הרע באמרו לא תחורו, וחיזוק יצר טוב באמרו והייחס קדושים לאלהיכם. ואח"כ אמרו אם נלחו מוטב וכו' כלומר אם הרע יעלה גאווה וגאווה ולא יכנע לבבו הערל במצוה שפתיים צלוחים הפסוקים החמרים בק"ש אז יכניענו בזכרון יום המיתה וסוף כל הולד ודי שזה שברון יצר הרע והכנעת גאונו. כענין מה שאמר עקביא בן מהללאל הסתכל בב' דברים וכו': החלק הרביעי. שאומר אותו בפי' פסוקים על דרך מחמדי השיר. לא מפני שאומרים

בפירושו והריקותי לכם ברכה עד צלי די, עד שיבול שפחוהיכם מלומר די. וכן כל כיוצא בזה. ולא יעלה על דעתך של דרש בפסוק מן הפסוקים כאשר יאמין מי שלא הגיע לדעת אמיתת שאומרים שזה הקבלה בידם כאשר הוא בעיקר החורה והקבלות, אין הדבר כן. אך דע [כין] פירו' לפסוקים (מי שלא הגיע) שאינם חלויים בעיקר מעיקרי הדת ולא בדין מדיני החורה, שאינם קבלה בידם אבל יש מהם לפי הכרעת הדעה, ויש מהם דברים הנאמרים ומתקבלים על דרך מחמדי השיר, ומשיאים המלות העניינים שהם יכולים לישא ומזיאים אותם, וכמה פעמים על דרך תלמוד הבינה במחמדי השיר. כי אני לא מסתפק במאמר דברי ר' יהושע בפי' וישמע יחרו מה שמועה שמע וצא מלחמת עמלק שמע וצא, כי זה משקול הדעת אמרו ולא מקבלה וראיה לזה ממה שאמרו שכן הוא כחובה צדיק, ואם היחה קבלה בידו לא היה צריך לראיה לפירושו ועוד ראיה אחרת שהרי אנו רואים חכמים אחרים וזאת ר' יהושע בפי' סוברים דעת אחרת, ואם הדבר קבלה לא היו חולקים בו. שהרי ר' אלעזר אמר מתן תורה שמע והביא גם הוא ראייה לפירושו ור' אליעזר אומר שמעתי ים סוף בעיני כי הוציא גם הוא ראייה לפירושו. וכן אין ספק בעיני כי דברי האומר בפי' דבר אל בני ישראל ויסעו הסיע אותן מלבן, כי זה על דרך תלמוד הבינה במחמדי השיר, ולא על דרך פי' הדת. וממלא לחכמים ז"ל דרשות מזה החלק בלי ספק [שלא] יהא פי' דרשות פסוק אלא דרשות עומדות בעלמך כדאמר בגמרא ר"ה הנח הוא כנען, הוא סיחון, הוא ערד. סיחון שדומה לסיח במדבר, כנען על שם מלכוהו, ומה שמו ערוד שמו. וקרוז להיות כי רוב הדרשות הנמלאות בדבריהם ז"ל הם מזה החלק, כי הוא האמת שאין עליו מערער אלא שוגה ופחי, כי זה החלק מדבריהם יחשלק לחלקים רבים בהחלק עניינים, כהחלק דעת המשוררים, כן יחשלקו דרשות אלו בהחלק דיעות האומרים והכמחים, והחבון זה:

והחלק החמישי דרשות דברו בהם לשון הבאי ודמיון החלק הזה בגמרא דפסחים, אמר מר זוטרא מאלל עד אלל הוה טעון ארבע מאה גמלי. דרש אלל הראשון הוא ראש הפסוק והאחרון הוא סוף פסוק, ולאלל ששה בינים ואלה שמוחם עזריה בכורו וישמעם ושעריה ועבדיה וכן כל אלה בני אלל. ואמרו קלח המפרשים להגות זה הדבור כי אלל הראשון הוא זה הפסוק והאחרון הוא פסוק שני שאתר זה, ולאלל

אגרות הרמב"ם

הנה המעשה הזה יורה על אמתת אמונה נכונה, שהשם ית' שומע בקול עבדיו הלידיקים, ועונה אותם בצד להם. שנאמר ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהיו וגו'. ונאמר ע"י הנביא או תקרא וה' יענה. ונאמר יקראו ואענהו. ודמיון מעשה זה שאמרו בחגיגה פעם אחת עלו ישראל לרגל. ולא היה להם מים לשחות. הלך נקדימון בן גריון וכו'. עד לפיכך נקרא שמו נקדימון, שנקרא לו חמה בעבורו. וכמוהו הרבה בחלמוד:

הדרך הרביעי מעשיות שנכתבו מפני שאירע בהם דבר פלא ועגין חימה. וכמוהו מה שאמר ביומא, ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי הוו קאלי באורחא איקלעו להביא אוספיוא ח"ל ר' מאיר לאוספיוא בני מה שמך ח"ל כידור. אינהו יהבו ליה כיסייהו ור' מאיר לא יהיב ליה כיסיה וכו'. הנה המעשה הזה לא נכתב אלא להודיעך כינת ר' מאיר והפלא שאירע שכתבתו דברי ר' מאיר בהכרח האיש ההוא. וכמוהו מה שאמר במגלה, דר' יהודה נשיאה שלה ליה לר' אוספיה אטמא דעגלא חלתא וגרבא דחמרא שלח קיימת בנו מתנות לאביונים. הדר שלה ליה כוליא דעגלא חלתא וגרבא דחמרא שלח ליה קיימת בנו רבינו ומסלוח מוחז איש לרעהו. וכן כל כיוצא בזה, ומעשיות בדרך הזה בחלמוד לאין מספר, ובנמרה דנישין חמלא מהן לרוב ובמקומות אחרים בחלמוד. ואפשר כי בהחלק דיעות המפורשים במעשיות אלו שימלא בהם חועלות אחרות, וימלאו בשלושת הדרכים שדברנו בהם כבר. והאמת שזה החלק מהמעשיות יש לו דרך רביעי בפני עצמו על הדרך שבארנו:

החלק השני המעשיות שיראו וזרעו בהם בחלום, וזכרו אותם בלשון זה ופשוט לדעתם, כי אי אפשר שיטעה בהם בעל שלל וזינה. וכמו שאמרו חז"ל בצרכות. תיגא אחר ר' ישמעאל פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורה לפני ולפנים וכו'. וזה בדצריהם בהרבה מקומות, וכמו כן במעשיות שזכרו בהם מראות הנביאים ושדבר עמהם, ושהועילו עמהם. וכמו מעשיות שזכרו בהם שדים, והזוהא שאין לבו עמו יחשוב כי הם דברים היו בעולם כמו שנכתבו, ויבוא לחשוב ולהאמין דבר הנמנע שאי אפשרי אבל חייב, וכל זה יקרה לו לרוב פחיתות ומיעוט ידיעתו בטבע העולם, ובמעשה הנסים ובדרך החכמים ז"ל שהוא דרך הנביאים, שספרו בלשון הפשוט מה שראו

שעה בנים וגו', והדרשה היא על שי פסוקים אלו ועל שי הדרכים לא יסור דרש זה מהיותו לשון הבאי כי לא יתכן בעיני כל בעל דעה שיש דרש על המקרא כולה משא ארבע מאות גמלי וכו"ש על שי פסוקים, הלכך אינו אלא לשון הבאי וכבר ביאר זה זולתנו. והחלק הזה מהדרשות מעט מועד בהעריכו לשאר חלקים, לפי שרוב דבריהם בלשון הבאי אינו אלא במעשיות כאשר אמר, והחלק המעשיות ארבע חלקים. החלק הראשון מעשיות שהיו ושאירעו בעולם כפי מה שחמלא אותם כתובים, והזכרו להביאם ללמוד מהם חועלת. והחועלת אפשר שהיה בדיוט או בדיעה או בלמונה, או שהיה המעשיות בהם מעשה נפלא ומאורע קרוב לעיני המכיר קודם אס כן לא החלק לארבע דרכים:

הדרך הראשון הוא המעשה שחלמוד ממנו חועלת בדיוט, כדאמר בסוכה מי שהיה ראשו ורובו בסוכה, וכן ח"ל ב"ה לב"ש מעשה שהלכו זקני ב"ה וב"ש לקראת ר' יוחנן בן החורני ומלאוהו ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בחוך הבית, ח"ל ב"ש משס ראה, אף הם אמרו לו ח"ל היית נוהג לא קיימת מות סוכה מימך. וכדאמר בכחובות אמר דמא בר חמא כחבינה לנכסה לרמא בר חמא בצפרא, לאורחא כחבינה לרב עוקבא בר חמא, אחא רמי בר חמא קמיה דרב ששח אוקמיה בנכסי, אחא רב עוקבא קמיה דרב נחמן אוקמיה בנכסי, אחא רב ששח קמיה דרב נחמן ח"ל מה טעמא עבוד מר הכי ח"ל שורא דריינא עבדי, ח"ל דאנא נמי שורא דריינא, ח"ל דאנא דריינא ומר לא דיינא, ועוד מעיקרא לא בחורא הוי אחיה, ובמעשיות דרך זו רבו מספר:

הדרך השני הוא מעשה שחלמוד חועלת במדות ודעות, כמו שאמר במסכ' שבת לעולם

יהא אדם ענוהן כהלל ולא קפחן כשמאי, מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה עד והלל לא יקפיד. למדנו מן המעשה היות שרף אדם להדמות להלל במדה כפי יכולתו שלל יקפיד ולא ירגיז וספי' על דברים המקיימים, שזו מדה נכבדת מאוד וזה הדרך נמלא בחלמוד הרבה:

הדרך השלישי הוא המעשה שחלמוד ממנו עיקר מעיקרי האמונה, כמו שאמר במסכת חגיגה, מעשה שאמרו לחווי המעגל החפלה שירדו בשמים, אמר להם לאו והכניסו חנוני פסחים שלא יתקו. החפלה לא ירדו. עשה עונה ועמד בחוכה ואמר רבנו של עולם בניך שמים פיהם עלי וכו'.

לאחר דמחצעיין אינון מובילין ליה. הנה פשט המעשה נמנע מניעה גמורה לכל בעל שכל ובינה. ועיניו לפי הנראה בעיני הוא דבר אירע באמת, ר"ל כי שני האלה נודע לשלמה כי היו הולכים בדרך כל הארץ מפני חולי שקרה להם או עיני אחר, ורצה לקנות חסבולות להצילם מן המות, והבייחם מן הארץ הריא אל ארץ אחרת שהיתה טובה להם לפי מה שהיו לריכס ולפי מוגם שהיה חשוב כי ימלטו, ומהו במקום ההוא אשר חשב שלמה כי שם ימלטו, צרנו הש"ח אשר אין מלפיו לא ממום ולא מברא, ובוה אמר שלמה רגלוכי דאיש וכו'. וכל מה שגאמר בענין המעשה ההוא מלבד מה שפירשנו הוא לחיקון המשל ולחבר ענין החידה. ואפשר שחיצובן אדם היטב במלוח המעשה הזה ימלא עיניו לכל מלה ומלה, ואין ראוי להאריך עתה בזה. ואל חחמה מפני שזכרים החכמים ז"ל בדבריהם מעשיות ואגרות שלם בכללם משלים וחידות, ואינם על פי פשוטם, שהרי הם ז"ל מפרשים פסוקים מדברי הנביאים על דרך זה, ראה מה שאומרים בפסוק הוא הכה את הארי. ובפסוק הוא הכה את שני אריאל בגמרא דברכות, והואילוחו ממשונו עם היות הנביאים אומרים ואחו בלשון פשוט אלו אין בו ענין שני, ואין ראוי לומר כי פסוקים אלו יש להם עכ"פ פי' אחר חך ממשוטם, ושמים אותם חידות ומשלים. כ"ש שיש לנהג מנהג זה בדבריהם, שפשוטם נמנע בעיני כל רואה בעיניו. וכבר העיר על זה אבא מורי בפרק חלק מפירוש המשנה: ומלאנו להם ז"ל מאמר נכבד מורה ומודיע כי ימלא חידות ומשלים ברוב דבריהם כענין שאמרו בגמרא דערובין: חלמיד אחד שהיה לו לר' אליעזר שהורה הלכה לפיו, אמר לה לאימא שלים דביהו, אמרה לו וכי נביא איה זה שנתו, ולא הוילא שנתו, אמרה לו וכי נביא איה וכו'. עד שמו ושם אביו למה שלא אמר משל היה. הנה לך שהורינו בזה, שיש בדבריהם (דברים) רבים שאינם על פי פשוטם, והשב ראהו זו על לבך ושום עיך בה, כי היא פליאה נכבדת וראיה גדולה, והעיר אותי על ראהו זו אחד מנבוי חלמידי החכמים. — והחלק הזה האחרון מן המעשיות קרוב להיותו מהחלק השני מהדרשות, ר"ל שהשי חלקים נכבדים וכלם מחמדים ועיניהם גדולים ונפלאים, ואין לגנוחם לכל אדם, ומפני זה דרכו בהם דרכי החידות והמשלים, ואחיה דע לך. ואחד מן הדברים שיש לך להצבוק ולהעשורר בו מפני שיש לך חושלת גדולה בידיעת המעשיות או

במראות הנבואה, ודרך זו דרכו החכמים כמו שגאמר אבא מורי ז"ל במורה הנבוכים למבין:

החלק השלישי מעשיות שאירעו בעולם כמו שנכתבו, אלא שדברו בהם לשון הנביא לדעתם

כי לא יטעה בעל שכל שהם דברי הנביא. והם היו מחירים חלק זה שהוא לשון הנביא כענין שאמרו בגמרא חמיד דברה חורה לשון הנביא. דברו נביאים בלשון הנביא. דברו חכמים בלשון הנביא. דברה חורה בלשון הנביא. ערים גדולות וצורות בשמים. דברו נביאים בלשון הנביא וחבקה הארץ לקולם. דברו חכמים בלשון הנביא חפוח ונפן ופירוח. ונ' מקומות אלו הם במשנה, כי בחלמוד ימלא הנביא לאין מספר. שלא ימנע כ"ג ולא ב"ג. ודמיון החלק הזה מה שאמרו בגמרא דמגלה. רבה ור' זירא עבדי סעודתא ביהדי הדדי קס [רבה] שהטו' לר' זירא בעי רחמים עליה ואחיה. פי' שהכחו ופגע בו חבורה גדולה שקרוב למיחה ולגודל המכה הביא שהטויה, ואולי היחה המכה היא בצוואר, ופי' ואחיה מלשון ויחי מחליו, ובלשון חכמים ז"ל עד שחיה המכה. וכמוהו בכחובות רבי חיינאי הוא קאזיל לביה רב בשילהי דר' שמעון בן יוחאי וכו', ואזיל ויחיב בבי מדרשא עשר שני וכו', עד פרחת רוחה (שנפרדה ממנה שמת רוח חיים), אמר לפניו רבש"ע ענייה זו לשון שמרה, בעי רחמיה עליה ואחיה. ואין פי' פרחת רוחה שנפרדה ממנה שמת רוח חיים במיחה, אלא מרוב שמחה כשראחה. ואוחן בפחע פחאום נפלה להפרח חלק מחלקי הנפש החיה כאשר יקרה לבני אדם פעמים רבות, ובקש רחמים וחייה וחחי נפסה. וכן כל כיוצא בזה:

החלק הרביעי הם מעשיות שאירעו באמת, אלא שדברו אותם בחבית משל וחידה,

באלו נחבון שלא נחבאר עינים לכל אדם בכללו, עד שחיצובן צורת מעשה החכם והנבון יבינהו וידע כוונתו ויראה בפשט מעשיות מהחלק הזה, דברים נאים וחמדים. ודברים אחרים שמייעתו נכרת אפי' לפתי וקטן, ויקרה לפי שמייעת דברים אלו בענין פשוטה (?). להאמין הדרש ההוא על פי פשוטה אע"פ שהוא נמנע אצלו, ולמי שידע טבע העולם ודרך מליחותיו יבין ענין המשל החידה ויכירו. ודמיון דבר זה כמו שאמרו במס' סוכה, הנהו חרתי כושאי דהוו קיימו קמיה דשלמה, ואמרו ליה לאלחרוף ואחיה בני שישא ספרי דשלמה חיייל למלאך המוח דהוו עזיב וכו', עד פתח שלמה ואמר רגלוכי דבר אינש אינון ערבין ביה,

אגרות הרמב"ג

הוא גילוי סוד וכובר דברנו גדולות ונכסנו לפנים שלא ברשות, וביארנו מה שיש בו ספק לכל יבון וחסס וואמר אזי כי בחלקי המעשיות והדרשות לחלקיהן, ובהביאו דמיון כל חלק וחלק. כי פרשתי זה כל הדרשות והמעשיות שנמצאים בחלמוד ככה הקרוב למי שמבין, כי ידעתי כי לא יקשה אחרי זאת על המבין, כשיראה דרש או מעשה שישמעו שדע ויבין מאיזה חלק הוא מחלקים שזכרנו. ובוה ימלט גפשו מלהוילא על המדברים ז"ל דבוח שלא כראוי כאשר יוצאו הקראים והכסילים וכיוצא בהם. או שיטבע ביון הסכלות בדברים הנמנעים, ויחשוב שימצא דבר שאינו מצי ושאינע דבר שלא היה ונברא, ויבוא לנפור בהשי"ת בהגשמו אוחו וכיוצא בזה. וכן יקרהו פפרשו אוחס הדרשות על פי פשוטם והאמינו אוחס על דרך ההוא. כמו שאמרו חז"ל חלמיו טועה ברבו חולה. והחבונ עיקר זה כי הוא עמוד גדול וחומה בורה ביארתיו בסיוע אלי בספר הזה. ועשה אחה ברוך ה' שימנו כחוחס על לבך, וכטועפות בין עיניך. יהיה לך לפחה והקדמה לכל מה שתקרא או תשמע מהדרשות והמעשיות, ועליך חועלת גדולה. וחהיה ממטכילי החמה ומכיריו ולא מהפכס ההולכים אחרי ההבל ומהבלים. והוא יחברך ברחמיו ישר מעגלותיו ויכין לעדינו לדרך בנתיבות החמה וללכת באורחותיו יהי שמו מבורך אמן:

אברהם בן משה בן מייסון הכפרדי

יותר כגון שהיה ממנו בחלוס וממנו בהקך בלי ספק, וממנו משל וחידה, וכשהבוח לפרש כל המעשה על דרך אחד מחלקים חגדל המבוכה, ולא יודע אחת המעשה, ולהעריך בזה די לך חועלת. ודע כי כן הדרשות נמצאים מורכבים, ר"ל כי ימצא דרש מורכב משני חלקים או יותר ודמיון המעשה המורכב משני חלקים או יותר ממה שאמרו בחגיגה. ח"ר מעשה בר' יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על חמורו ויוצא מירושלים, ור' אליעזר בן ערך אחריו ללמוד תורה מפיו, א"ל שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה, א"ל ולא כך שייתי לכס ולא במרכבה ביחיד, אלא"כ היה חס ומבין מדעתו וכו' עד ילא מחליףך, הנה המעשה הזה קלחו היה בהקך בלי ספק כמו שאמר, וקלחו בחלוס. נמצא שהוא מורכב מן הראשון ומן השני, וכן כל כיוצא בזה. ודמיון המעשה המורכב מנ' חלקים, המעשה שאמר זה המעשה שהזכרנו, וזה שאמרו חז"ל וכשנאמרו הדברים לפני ר' יהושע וכו' עד מומנים לכה השלישיה. הנה המעשה קלח מהחלק הראשון וקלחו מחלק השני, וקלחו מהחלק הרביעי. ודמיון החלק הראשון מהמעשה, הנה הוא גוף המעשה החזר בראשונה שהיו גבורים אלו מחספקים בדרוש מעשה המרכבה, ודמיון החלק השני מצבאר במעשה שא"ר יוחנן בן זכאי ראיחי בחלומי, ודמיון החלק הרביעי מה שאמרו בענין קבוק המלאכים ועומדים לפניו. ואי אפשר פי' ענין זה כי

נשלם

שיר אשר שלח ר"י אלחריו להרמב"ם ז"ל בחייו

גרשם עליו: ואלה עשיתים, ולרבינו משה שלחתיים

ובך וממך כל גאולתינו
בצלם אל ואם אתה בחבנתינו
אדם, בצלמינו וכרמותינו

מאתך השר תחלתינו
מלאך אלהים את ונבראת
בגללך אמר אלהים נעשה

עיר לו בספר החכמוני

אל מעלת רמים וגבורים
אך משה עלה אל האלהים

יום עלו ככ חכמי חבל
עלו למרים השכל

נוסח האגרת שהשיב רבינו משה ב"ר מימון ז"ל

לקח הקדוש הנהדר קהל לונזל ז"ל (*):

כלו בכחב ידי ומכל מקום הזה (הנה?) אלהים בן
החכם משמח אב אשרי יולדתו הוא החלמיד היקר חר
המשכילים ר' שמואל ש"ץ בר יהודה החכם ז"ל נבון
ומשכיל ורחב לב הרבה ובעל דעה נכונה ולשון למודים
נחן לו האל ולא יצר ממנו כל אשר חפצו לקעתיק לכס
וכבר כתבתי לו כחב בכחב ידי בלשון ערבי (?) והגרי
על עסקי ההעמקה ואם (ואחס?) אלוף ומיודעי
חוקי ויחמך לבבכם הרי אני מודיע לכם שלא נשאר
בזמן הזה הקשה אשים להרים דגל משה ולדקדק
בדברי רב אשי אלא אחס וכל הערים אשר סביבותיכם
שאי ידעתי שאתם קובעים מדרשות תמיד ושאתם
בעלי בינה וחכמה אבל בכל המקומות האלה אברה
חורה מביס רוב המדינות הגדולות מיחוח ומיעוון
בוססות וכמו שלשה ארבעה מקומות חולים בכל ארץ
ישראל ובכל סוריא מדינה אחת והיא אחלכ שבה מקלח
חכמים ועסקיהם בחורה אבל אין ממיחין עמם
באלה ובכל הגולה ובכל שער (בבל ושנער?) שנים
שלשה גרגרים ובכל חיוון וערי המזר הערבים כלס
מעט עוסקין בחלמוד אבל אינם מזירים אלא הדרוש
וקבל שר לפי שבקלוות הן כבר נחנדרו מהם אנשים
בעלי ממון יברכס אלהינו ושלחו שלוחים וקנו שלס
נוסחאות מן החבור ונחנו נסחה בכל גבול וגבול הוא
שהאר עיניהם וחקן מעשיהם עד הודו אבל היהודים
שבהודו אינם יודעים החורה שבכחב ואין להם מן הדת
אלא שהם שובחים וימוליס לשמה. ובערי העלגים שהם
בדת ישמעאל קוראים בחורה שבכחב ועושין כפשטה
וערי המערב בעוונותינו כבר נודע אח אשר נגור עליה
ולא נשאר לנו עורה אלא אחס אחינו אשי גאולתנו
חוקו ונחמקה בעד עמנו ובעד ערי אלהינו השחדלו
להיחכס אישים בני חילכס (חילי כ"י) הדבר חלוי
בכס ועליכס מזרח יבוס או חלך או יבס ואל חשענו
על מלחמתו (מלחמתו?) אני היום לא אוכל עוד ללחכ
ולבוא שכר זקנתי ושכתי לא מרוב השנים אלא מטבע
הגוף שהוא ידוע חלוי והבורח ית יסייע על ידכס
וישים אחכס לשס ולתלה ברה בקרב בחרך. אמן:

מי זאת השקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה,
כנגלות איומה, הוא העדה הקדושה, האבן
הראשה, אשר על לוח לבס החורה חרושה, וקשכס
במלחמתה נחושה, ולהס לבדס היא היום מורשה,
עדח לויל המה החכמים היקרים השרים האדירים,
כלס גבורים, יגן אלהים בעדס לעולס, וירבה שלוס
בגבולס אמן. מאח המחלל בעדכס להחמיד אל
שלוכס ולחוק אל בית החכמה על ידיכס משה בר
מימון ז"ל. הגיעו אלינו כתביכס הראשונים והאחרונים
ועליהם החומים האנשים אשר נקבו בשמות וברכנו
הכל בכלל ובפרט י"י אלהי אבותיכס יוסף עליכס וכו'.
ומדבריכס וטירותיכס ושלוחיכס נכר רוב חשקיכס
בחורה ורדיפתכס אחר החכמה, וחשוקכס אל המוימה
וידענו שהחומים שרינו וכחינו ולוינו כלס נשיאי עדה
אשי שס מן הגבורים אשר מעולס אשי השס, יעש
אלהים להס שס גדול נשס הגדולים אשר בחרך אמן.
ואל יקשה בעיניכס אלוףי איחור חסובכס עד עתה
כבר הורענו העלה בכחב הרב ר' יהונתן הכהן בחיר (!)
יראה זרע יאריך ימים וחסך י"י בירו יללה, וכבר השבנו
על אותן הספקות ושלחנו לכס עס זה הכחב החלק
השלישי ממורה הנוכחים בלשון ערבי ואשר שאלתם
שאתינקו לכס אני בלשון הקדש מי יתני כירחי קדס
לעשות שאלתכס בזה הספר ובשאר הספרים שחברתי
בלשון קדר אשר הקדיר שמשו כי אלהים (נ"ב: ז"ל)
אלהי חס) שלחני, ושמהה גדולה היהח לי בזה להוציא
יקר מוולל ולהשיב גולה אל הבעלים, אבל סבות הזמן
סבבוני אפי' הפירושים שעשיתי וכמה עניינים שחברתי
בלישנא דרבנן שהן עדיין אפילות לא נשאר לי פנאי
לדקדק אותן ולהגיהן עד שילאו לאור העולס וכ"ש
להעתיקה מלשון אל לשון. מי נפשכס אלוףי ומיודעי אפי'
לכחוב פרשה קטנה אין לי פנאי לא ביום ולא בלילה
ומפי כבוד הגבור לערתי ועמתי וטרחתי לכחוב כחב זה

(* כתבת מספר א"ב ובל לנדי בכלות ההדפסה ולינקי ערבו העמקתיו והנתיי ס:

מאמר על הנפש, לר' יוסף עקנין

וזאת פרק א' מספרו הגדול מרפא הנפשות בלשון ערבי (*):

שנאמר (מלאכי ג' ו') אני ה' לא שניתי, ועוד אמר
בביטול הגשמות ממנו (דברים ל' ט"ז) כי לא ראיחס
כל חמונה * ומפני שנסחלקו מעליו עיני הגשמות מדרך
השכל ומדרך הדת ידענו כי עיני מה שאמר נעשה אדם
בללמו, שחיה הנפש דומה למנוחיו ומעליו הנכבדים
כמו שאמרו חז"ל (ברכות י' ע"א) זה הוא טהור אף
הוא טהור, ומה הוא קדוש אף הוא קדוש, ומה
הוא רואה ואינו נראה אף הוא רואה ואינו נראה, מה
הוא סובל כל העולם כולו אף הוא סובל כל הגוף,
כי אינה בעל גוף בעל אורך ורוחב כדי שישלש עליה,
הכפל והחילוק וכדי שידבקו בה שר המלאכות החוטעה
ויחולו בה, אבל היא נושאת הגוויה מחקת לריכה
משלמת חסרונה כמו שהאל ית' מחקן חסרון ברוחיו,
ועוד כי אין יכולת בראות העין או בזולתו מן ההרגשות
להשיגה, אבל ישיגוה עין השכל כמו בוראה הנעלם
מעייניו ונגלה לעין שכליו כפי מה שנוכל להשיג * ועוד
כי היא קיימת במציאותה בלי נעדרת כמו בוראה שהוא
קיים במציאותו בלי נעדר ולא ישיגוה כליו * ועוד כי
היא מחאחדת בדעות המושכלות על חכונתם, ואעפ"י
סיחיו רחוקות ממנה לפי יכולתו, וכפי מה שיחכן לה
להשיג בוראה, שהוא זכר למקום ההוא ללא יבצר ממנו
דבר מה * וחלום זכר למקום ההוא ללא יבצר ממנו
להודיענו כי היא דומה לבוראה בשני עניינים
במציאותה האמתית לעיני ביטול הגשמות
ממנה נסחלקו המקרים וקיום היותה, על
זה הענין נאמר ללא, והשני היותה דומה
אליו בפעליה האלוים ממנו בתקונה לרכי
הגוף וידיעת האמיתות ושאר פעולה, על
זה אמר דמות * ומה יקרו דברי חז"ל בבראשית רבה
(פרשה ה') בפירוש וירדו בדגת הים חרי"י בר חנינא

החלק הראשון בגדר הנפש הפנימית, הנפש היא
משלמת גוף טבע בעל רוח חיים בכה
והוא לה חמימתו השלמה, ורוחניו במה שאמרנו
כי הנפש היא אורה עיקרית לא מקרית, ואמרנו גוף
טבע, להבדיל גוף החולדה מגוף העשוי במלאכה כמו
המטה והחומת, ואמרנו בעל רוח חיים בכה,
זה גבול שני להבדיל בו מן הברזל והאבן ודומיהם,
כי אעפ"י שהם מן הגופות הטבעיות אינם מומינים
לקבל רוח חיים, ועל כן היא הנפש המשלמת גוף טבע
בעל רוח חיים בכה, וזהו גדר אריסטו אשר נתן לה,
ולקח זה השם מחמימות: הנושאת ושלמות פעולה, כי
הוא הודיע כי הגופים בטרם היות הנפש בהם נקראו
בעלי רוח חיים בכה, ובהמלא הנפש בהם השלימה אותם
והוא חיים בפועל, וזה עיני מה שאמר החכם (קהלת
י"ב ז') והרוח חסוב אל אלהים אשר נחנה, ולא אמר
אשר בראה ואשר ירה * זה עיני מה שאמר (בראשית
ב' ו') ויפח באפיו נשמת רוח חיים, אח"כ הודיע שהיא
משלמת חסרון הגוף (שם) ויהי האדם לנפש חיה, ר"ל
כי הוא בפועל בעל רוח חיים * וגם זה כן עיני שאמר
האל ית' (בראשית א' כ"ו) נעשה אדם בללמו כדמותו,
רצה להודיע כי הנפש חנה בו והשלימה גופו הטבעי
כמו שנאלל מזיו האל עליה, ע"כ דמותה אליו מפני
שהיא עיקר הגוף ולא גוף, כי לא יחכן שיראה לומר
באומר נעשה אדם בללמו אורה גשמת * כי השכל
ירצו שלא יהיה לו גוף כי אלו היה בעל גוף נחחדשו
עליו המקרים וכבר רחקו מעליו כמו שהבאר בס'
הקראת מה שלא אמר הטבע * ואמר האל ית' מעיד
על כבודו כי המקרים לא ידבקו בו ולא ישוהו כמו

(* נעתיק מספר דברי חזן והוא מכת"י באקספארד :

אגרות הרמב"ם

מה

השלימות לאבר אחד ויגיע לכל האברים הוא נפש אבל היא נבדלה ממנה; ובהבדלה ממנה ששחח, כמו כח המגדל בגוף והכח הגופי אשר מקומות ידוע בלימות הגוף, ויגיע לגוף וכשיבדלו מן הגוף נשחחו ונאבדו ולא יפעלו פעולתם הראויות להם ולא בגוף הסובל אותם, ובהיות השלימות לגוף כמו לאבר אחד נקרא נפש, אבל הוא נבדל משאו כלומר כי נשיבדל מן הגוף לא יאבד, כמו הנפש החכמה, והראיה כי הנפש לא תאבד אחרי הפרדה מן הגוף בעבור כי היא פועלת בדבר הרחוק מנופה והיא חושבת לו עד אשר תדענו מבלי שיעמוד בפניה, ומאחר אשר פעולתה עובר חיץ מגופו ומגיע לזולתו בזאת הדע כי היא קיימת אחר הפרדה מן הגוף, ואם לא כן הדבר יהיה פעולה יותר נכבד ממנה, וזה טענה שאינה הפיעל יותר נכבד מהפועל, כי הפיעל נמצא מכה הפועל נהמלא הפרי מן האילן, ולא ימצא הפועל מן הפיעל, והדבר מחויב שלא נקרא לנפש לבדה חיה אלא בהתחברותה עם הגוף אעפ"י שהיא משלמת לעין הגוף, ועל נפש החכמה הואת נאמר (שמואל א' כ"ה כ"ט) והיחה נפש אדוני לרורה בצרור החיים את ה' אלוקיך, וזה הפסוק רומז שהיא קיימת בקיימות הבורא יחב' אשר אין לו חכלית ולא סוף, ואבינוילי אמרה זה הפסוק והיא מן ד' נביאות שנחבאו לישראל, ואמרו ר"ל. צמדרש קהלת* (מס' שבת דף קל"ב ב') והרות תשוב אל האלקים אשר נתנה, חנה לו כאשר נתנה לך, מה הוא בטענה אף אתה בטענה משל למלך בשר ודם שחלק בגדי מלכות לעבדיו כו' פקחים שבהם החיורם מגוהלים, טפשים שבהם החיורם מלוכלכים שחם המלך לקראת הפקחים ונעם על הטפשים, על הפקחים הוא אומר כלים ינחנו לביא האורז והם ילכו לשלוס, על הטפשים הוא אומר כלים ינחנו לכביסה והם יכבשו בבית האסורין, אף הקב"ה על גופן של לדיקים הוא אומר יבוא שלום ינחנו על משכבותם (ישעיה ל"ב) ועל נפשו הוא אומר והיחה נפש אדוני לרורה בצרור החיים (ש"א כ"ה כ"ט) ועל גופן של הרשעים הוא אומר אין שלום אחר ה' לרשעים (ישעיה מ"ח כ"ב) ועל נפשו הוא אומר ואת נפש אויבך יקלענה בכף הקלע (ש"א שס) והנה הודיע כאן בביאור קיום הנפשות של לדיקים לעד אין להם כליון רק הם בנועם קיימת ובהענוג גדול

זכו ירדו לא זכו ירדו. ר"י איש כפר חיים [אומר] את שהוא בללמו כדמותו ירדו, את שאינו בללמו כדמותו לא ירדו. מי שפשו זכה וטוהרה ולא יחצרבה בחערובות הגוף חלה למלוכה על נפש שאין לה דבור, מפני שיש לה יחרון עליהם, ומי שדמחה לדמות הבורא יחב', וטענה בין מעמקי הגוף ובאה להקור סחומיו ושטפה בשבלח מימיו היא שפחה נחרפת לחאוהה הבהמיה, וזהו ענין מה שאמר ירדו, כי היות שאין להם דבור הם נכבדים וטובים ממנו כי יש להם חכלית לרכייהם אשר יבראו בעבורם גמורים בחכלית מה שיחן להם להיותם, והנפש הסכלה לא די לה כי ללחמה להשיג לחכלית מה אשר בשבילו נמאה, אלא עוד התעסקה בחאוות הבהמיות החולפות ואזבדות כמו שאמר הקב"ה בחוכחתו כי רע עשה עמי על כן חפשה לא נתן ופלה בעבדות שאין לה פדיון ולא נגלה ממחסרו לאסור יהיה לה כסופה בעולם הבא מן העושה הקשה והמחלה והלרות, ומה שאמרנו כי הנפש היא משלמת לגוף טענה אין רלונו לומר כי היא משלמת בעצמה, אבל היא.....*) משלמת אוחו, כי הגוף יהי חסר בעוד שאין הנפש בו..... כי השלימות ב' מיניס, האחד שיהיה הוא בעצמו השלימות כמו החמימות באש ההוא והשלימות בעצמו ובו חשלוט האש, והמין השני הוא שיהיה עושה בשלימות כמו רב המובל כי הוא שלימות הספינה מפני שהוא שעושה בה השלימות, וכמו הבונה שהוא שלימות הבנין כי הוא ישימנו שלם, והנפש היא מומין הוא השני ועוד מוכל לחלק השלימות חילוק אחר על שני מיניס, המין הראשון האדם שהוא חכם סופר ומשכיל וכשיראה יכתוב, והאחר כמו האדם אשר לא יכתוב ויחנן ללמוד הכתיבה ויהיה סופר, אם כן הנפש היא השלימות לגוף הטבעי, אבל היא השלמת נבדל כמו רב המובל שהיא שלימות הספינה והוא נבדל ממנה ולא זיק לה בהבדלה ממנו. והשלימות אשר אינו נבדל כמו החמימות באש שאינה נבדלת ובהבדלה ממנו תאבד החמימות ותמות, וכן הנפש ההוא לגוף שלימות נבדל ר"ל כי בהפרדה מן הגוף לא תאבד ועוד יחלק השלימות לשני חלקים אחרים כי כשחיה השלימות לאבר אחד ולא יעבור מעליו ויעשה צורה לאבר ההוא כמו ההראות כי היא שלימות לעין לא יסור מן העין, והוא לה צורה, וכשחיה

* בווננו נדרש רז"ל בפסוק הזה :

* כאן נמצא בכת"י זיון לחבר :

ועלום והוא מה שאמר אה' אלקיך (ש"א סס) והוא היוחה דבוקה בצורה ויודעת אוחו, ועל נפשות הרשעים אמור כי היא ענוש מכאיב ויגיעה עזומה הם אסורים בה לבד, והמשילה לאבן הקלע שהוא עולה למעלה כפי כח הקולע, וכשחניע לחכמיה כח הקולע חשוב למטה בטבעה וחשוב למעלה ארץ כן נפש הרשע מפני חכמתה ודעתה אה' הבורא תעלה למעלה ומפני רוע מעלליה חרד למטה למדרגה התחתונה של גיהנם ואין לה מנוחה מפני שהיא נכספת אל העליון והיא מתנהמת על המעללים והיא באבל וביגון, והנה הנפש החכמה והרשע אין להם אבדון וכליון אך היא יבדלה האחת מן השני, כי האחת ענוש והשני בקיף ועיש כל ימי עולם, ואמר עוד ר' אליעזר הגדול (חס' שבת סס) כי נשמת הגדיקים גנוזת תחת כהא הכבוד ש:אמר והיתה נפש אדווי לרורה בצרור החיים ושל רשעים כו', הודיע זה העיני החכם באמרו (קהלת י"ב ה) כי הולך אדם אל בית עולמו, כי המוח עולמו של אדם ועומד סס לעולם כפי מה שהוכן לו או כעם או הללחה או עונש ועמל, ואמר במדרש קהלת (שבת קל"ב א'), אל בית עולמו מלמד שכל אחד ואחד עושין לו מדור לפי כבודו, משל למלך בשר ודם שיש לו חיילות הרבה כש:נכסין במדינה ונכסין בשער א' וכש:שקין ונחין לכל אחד ואחד מדור לפי כבודו, והשער אשר זכר כאן הוא המוח אשר ישחו בו הכל, כמו שאמר (קהלת ט' ג') מקרה אחד לכל, אך יהיה הפרש בין הנפשות

אחר המוח ושם יודע הללחה המללחה והספד המפסיד, ובה העיני אומר (סס ג' כ"א) ומי יודע רוח בני האדם העולה למעלה ורוח הבהמה היוורת וגו' ופירוש ורוח הבהמה רוחו לנפשות הכסילים והפריזים אשר נפשותם לאבדון וכליון ועושם קיים לעד, וחכמה שלמה ע"ה גדולה שישים דברים בבהמות אם נפשותם יורדת למטה, או הנפש הטבעי או המחלואה אשר באדם בידוע שהם אובדות באבד הגוף, ואין הרמו אלא בנפש החכמה בכסילים או ברשעים, וכבר הבאנו ראיות מן הדת ומן השכל על קיום הנפשות ובלבד הנפש החכמה משלוש הנפשות אשר הללחה קיימת בעוה"ב ללדיקים, וכן קיום הנפשות (לרשעים) מפני שהם יודעים וזאים עושים והם אשר נאמר בס' (ישעיה ס"ו כ"ד) כי תולעחם לא תמות ואשם לא תכבה, פירוש תולעחם ר"ל נפשותם, וכן הכתוב אשם אשר לא תכבה ותולעחם אשר לא תמות, כי שלא תאבד העלולה לא יאבד העלול, ונפשות הכסילים לא תאבד באבד גופן, ובהן נאמר (מלאכי ד' ג') ועסוחם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם, וזכר בכאן אפר לאבד נפשותם כי העינים לא ישובו אפר עד אבד האש מהם, והודיע במאמר הזה עוד כי נפשותם לא ישובו לגופם אחרי אובדם כאשר לא ישוב העפר אל הגוף אשר היה בו :

הם מאמר סרפא הנפשות לחכם ר' יוסף אבן עקינין
בר"ח לב"א תפוח נפשי פתח ישיבה ותהי אחריתי
ונפשי צוררה בצרור החיים, בריך רחמנא דסייעני :

נשלמו אגרות הרמב"ם

אודה במאורי רם הכונן מפעלי
לרצון יהיה ככליל טורח עמלי
נצח בטובך עודדני רהב גורלי